

Tomniuk, T. L. "Ukhyleniia vid opodatkuvannia: sutnist, metody realizatsii ta ekonomichni naslidky" [Tax evasion: the essence, methods of implementation and economic implications]. *Stalyi rozvytok ekonomiky*, no. 3 (2011): 279-282.

Vavilov, P. M. "Ukhyleniia vid splaty podatkiv v Ukraini: prychny vynyknennia ta shliakhy podolannia problemy" [Tax evasion in Ukraine: causes and ways to overcome the problem]. *Naukovyi*

visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu, no. 2 (2013): 24-27.

Vishnevskiy, V., and Vetkin, A. *Ukhod ot uplaty nalogov: teoriya i praktika* [Tax evasion: theory and practice]. Donetsk: IEP, 2003.

Zahorodnii, A. H., and Vozniuk, H. L. *Finansovo-ekonomichnyi slovnyk* [Financial and Economic Dictionary]. Lviv: Vyd-vo NU «Lvivska politekhnikha», 2005.

УДК 336.1:352

ФІСКАЛЬНІ ЕФЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ КОМУНАЛЬНОЇ ФОРМИ ВЛАСНОСТІ

© 2018 ФІЛІМОШКІНА І. О.

УДК 336.1:352

Філімошкіна І. О.

Фіскальні ефекти функціонування підприємств комунальної форми власності

Метою статті є виявлення особливостей функціонування комунальних підприємств та оцінка їх впливу на формування та використання фінансових ресурсів місцевих органів влади. Визначено місце комунальних підприємств у загальній системі підприємств комунального сектора економіки та наголошено на чинниках, що ускладнюють процедуру аналізу діяльності комунальних підприємств та оцінки їх впливу на дохідну та видаткову частину місцевих бюджетів. Проаналізовано зміни в кількісному складі комунальних підприємств і найманих працівників на них, виявлено тенденцію щодо зростання збитковості діяльності таких підприємств та суттєве зростання видатків місцевих бюджетів на покриття таких збитків. Оцінено фіскальні ефекти функціонування комунальних підприємств для місцевих бюджетів різних рівнів. Встановлено наявність чіткої тенденції щодо зростання навантаження на видаткову частину місцевих бюджетів у частині фінансування комунальних підприємств при практично відсутніх позитивних фіскальних ефектів від них. Виявлено, що розподіл надходжень податку на прибуток від підприємств комунальної форми власності між рівнями бюджетів є нерівномірним. Окреслено базові принципи, що мають лягти в основу функціонування комунальних підприємств в Україні.

Ключові слова: комунальні підприємства, комунальний сектор, фінансові ресурси, місцеві органи влади.

Рис.: 4. Табл.: 3. Бібл.: 19.

Філімошкіна Інна Олександрівна – аспірант, Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана (просп. Перемоги, 54/1, Київ, 03057, Україна)

E-mail: bl8420808@gmail.com

УДК 336.1:352

UDC 336.1:352

Филимошкина И. А. Фискальные эффекты функционирования предприятий коммунальной формы собственности

Целью статьи является выявление особенностей функционирования коммунальных предприятий и оценка их влияния на формирование и использование финансовых ресурсов местных органов власти. Определено место коммунальных предприятий в общей системе предприятий коммунального сектора экономики, и выделены факторы, затрудняющие процедуру анализа деятельности коммунальных предприятий и оценку их влияния на доходную и расходную части местных бюджетов. Проанализированы изменения в количественном составе коммунальных предприятий и наемных работников на них, выявлена тенденция роста убыточности деятельности таких предприятий и существенный рост расходов местных бюджетов на покрытие убытков таких предприятий. Оценены фискальные эффекты функционирования коммунальных предприятий для местных бюджетов разных уровней. Выявлено наличие четкой тенденции роста нагрузки на расходную часть местных бюджетов в части финансирования коммунальных предприятий при практически отсутствующих положительных фискальных эффектов от них. Установлено, что распределение поступлений налога на прибыль от предприятий коммунальной формы собственности между уровнями бюджетов является неравномерным. Обозначены базовые принципы, которые должны лечь в основу функционирования коммунальных предприятий и их менеджмента в Украине.

Ключевые слова: коммунальные предприятия, коммунальный сектор, финансовые ресурсы, местные органы власти.

Рис.: 4. Табл.: 3. Библ.: 19.

Филимошкина Инна Александровна – аспирант, Киевский национальный экономический университет им. В. Гетьмана (просп. Победы, 54/1, Киев, 03057, Украина)

E-mail: bl8420808@gmail.com

Filimoshkina I. O.

The Fiscal Effects of the Functioning of the Enterprises with Communal Form of Ownership

The article is aimed at identifying peculiarities of functioning of communal enterprises and to assess their impact on the formation and use of financial resources of local authorities. The place of communal enterprises in the general system of enterprises of the communal sector of economy has been defined and the factors, complicating the procedure of analysis of activity of communal enterprises together with estimation of their influence on both profitable and expense parts of local budgets, have been allocated. The changes in the quantitative composition of communal enterprises and employees to them have been analyzed, the tendency of growth of loss-making activity of such enterprises, as well as the significant increase of local budgets expenses for covering losses of such enterprises, has been identified. The fiscal effects of functioning of communal enterprises for local budgets of different levels have been assessed. The presence of a clear tendency to increase the load on the expenditure part of local budgets in terms of financing of communal enterprises in view of the practically absent positive fiscal effects from them has been identified. It has been determined that the distribution of income tax revenues from enterprises with communal form of ownership between the levels of budgets is uneven. The basic principles which should become the basis of functioning of communal enterprises and their management in Ukraine have been indicated.

Keywords: communal enterprises, communal sector, financial resources, local authorities.

Fig.: 4. Tbl.: 3. Bibl.: 19.

Filimoshkina Inna O. – Postgraduate Student, Kyiv National Economic University named after V. Hetman (54/1 Peremohy Ave., Kyiv, 03057, Ukraine)

E-mail: bl8420808@gmail.com

В контексті реалізації реформи децентралізації, що супроводжується передачею на місця не лише певних фінансових ресурсів, а й значної кількості видаткових повноважень, особливо гостро постає питання оцінки ефективності функціонування комунального господарства в цілому та підприємств комунальної форми власності зокрема, а також їх впливу на фінансову спроможність територіальних громад. В умовах високої дотаційності значної кількості місцевих бюджетів та об'єднаних територіальних громад, недостатності власних податкових надходжень для фінансування навіть власних поточних видаткових повноважень та надання якісних послуг населенню громади, одним із додаткових фінансових ресурсів можна розглядати доходи від розпорядження майном, що перебуває у комунальній власності, у тому числі майном комунальних підприємств. Необхідність оцінки ролі комунальних підприємств для місцевих органів влади підсилюється з прийняттям у січні 2018 року Закону «Про приватизацію державного майна» № 2269-VIII, в результаті чого місцеві органи влади будуть приймати рішення щодо доцільності приватизації окремих об'єктів комунальної власності чи збереження їх у складі власності громади.

Використання комунальної власності та діяльність комунальних підприємств викликають інтерес як серед науковців, так і практиків та активних громадян. Так, Галенко С. [1, с. 96], Маркевич І. [2, с. 164], Мельник О. [3, с. 141–142] у своїх працях досліджують сутність понять «муніципальні підприємства» та «комунальні підприємства», розкривають зв'язки між ними, визначають цілі функціонування. Питанням оцінки ролі доходів від об'єктів комунальної власності, у тому числі комунальних підприємств, у формуванні фінансових ресурсів окремих адміністративно-територіальних одиниць присвячені праці Гончаренко М. [4, с. 205], Лінтур І., Стегней М. [5, с. 140], Шубенко І. [6].

Науковці слушно зазначають, що всі об'єкти комунальної власності призначені для вирішення соціальних питань місцевого значення та задоволення потреб населення певної території, з чим ми повністю погоджуємось. Водночас у більшості опрацьованих нами праць об'єктом дослідження виступають переважно підприємства житлово-комунального господарства по Україні в цілому (Апостолук О. [7], Бубенко П. [8], Кіндзюр О. [9], Лук'янов В. [10]) або по окремих адміністративно-територіальних одиницях (Буряченко А. [11, с. 22–23; 12], Амосов О., Гавкалова Н. [13], Жван В. [14]). І це не дивно, враховуючи частку підприємств житлово-комунального господарства у сукупному обсязі комунальної власності територіальних громад. При цьому недостатньо комплексних досліджень щодо оцінки впливу підприємств комунальної форми власності (а не лише ЖКГ) на фінансові ресурси місцевих органів влади. Зважаючи, що з роками проблеми низького значення підприємств комунальної форми власності в структурі матеріального і фінансового забезпечення місцевого самоврядування, через характерну їм збитковість, залежність від дотацій, фізичну та моральну зношеність основних засобів зали-

шаються невирішеними [1, с. 96; 4; 5, с. 140], виникають додаткові ризики при реалізації реформи децентралізації, оскільки такі підприємства не лише не збільшують ресурси місцевих бюджетів та об'єднаних територіальних громад (ОТГ), а й створюють додаткове навантаження на їх витратну частину.

Саме тому метою цієї публікації є виявлення особливостей функціонування комунальних підприємств та оцінка їх впливу на формування та використання фінансових ресурсів місцевих органів влади.

Перш ніж оцінювати роль комунальних підприємств у формуванні ресурсної бази місцевих бюджетів, важливо чітко детермінувати, які саме підприємства відносяться до комунальних, та встановити основні сфери їх діяльності й джерела фінансування. Так, згідно зі ст. 63 Господарського кодексу України за формою власності в Україні можуть функціонувати комунальні підприємства (які діють на основі комунальної власності територіальної громади) та з січня 2015 року – спільні комунальні підприємства (діють на договірних засадах спільного фінансування відповідними територіальними громадами) [15]. Проте в наукових працях поняття «комунальне підприємство» досить часто ототожнюють із «комунальним сектором», що, на нашу думку, не є коректним з точки зору аналізу та оцінки реального ефекту функціонування саме комунальних підприємств на рівні окремих територіальних громад або їх об'єднань. Поняття комунального сектора економіки є ширшим за поняття «комунальні підприємства», оскільки охоплює не лише комунальні підприємства, а й суб'єктів господарювання інших організаційних форм, в яких є частка комунальної власності, достатня для впливу на господарську діяльність цих підприємств. Візуально місце комунальних підприємств у загальній системі підприємств комунального сектора наведено на рис. 1.

З рис. 1 видно, що комунальні підприємства, які повністю є власністю територіальної громади, складають лише частину всіх суб'єктів господарювання комунального сектора економіки. Велику кількість суб'єктів господарської діяльності (СГД) з часткою комунальної власності займають акціонерні товариства (АТ) і товариства з обмеженою відповідальністю (ТОВ), значна частина яких функціонує у секторі ЖКГ.

За організаційною формою в Україні можна виділити комунальні підприємства та комунальні організації (установи, заклади), що впливає на право таких суб'єктів здійснювати комерційну діяльність. Так, *комунальне підприємство* має право здійснювати комерційну діяльність з метою отримання прибутку, частина якого сплачується до відповідного місцевого бюджету у формі податку на прибуток комунальних підприємств, а *комунальна установа чи організація* – ні, вона здійснює лише некомерційну (неприбуткову) діяльність і повністю фінансується з місцевого бюджету, а її головною метою є задоволення конкретних потреб територіальної громади. Вже з цієї класифікації

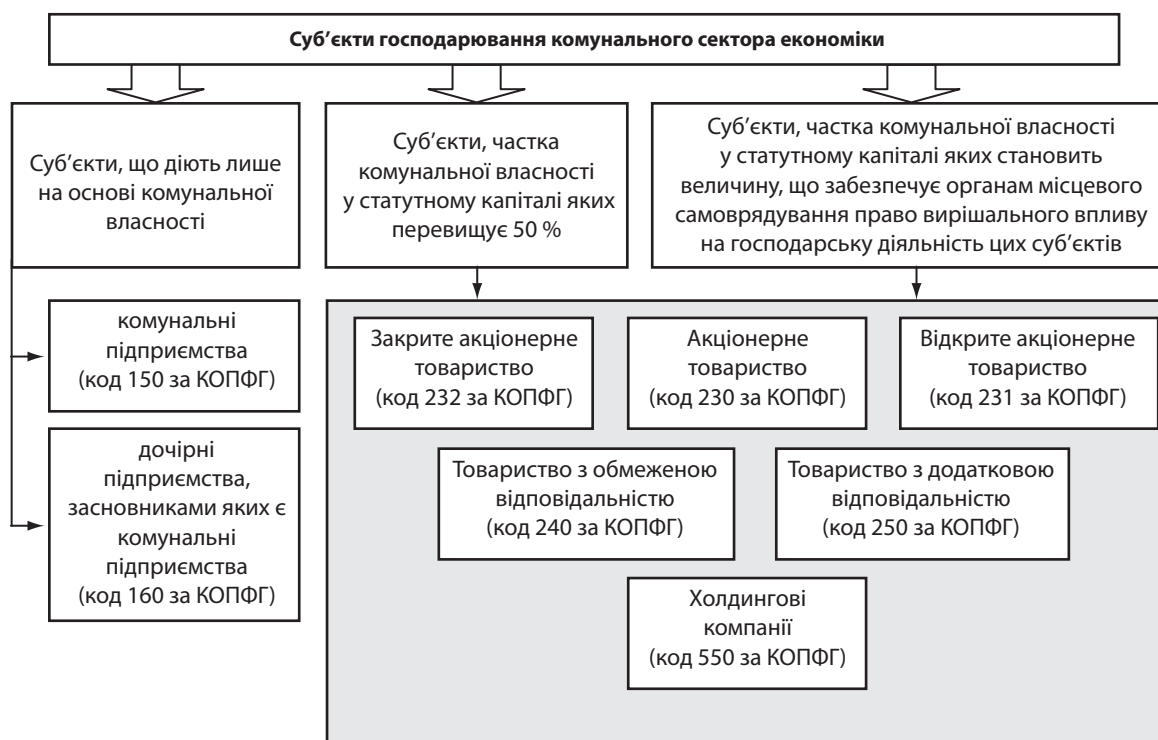

Рис. 1. Місце комунальних підприємств у системі підприємств комунального сектора економіки

Примітка: КОПФГ – Класифікатор організаційно-правових форм господарювання.

Джерело: складено за [16].

видно дуалістичний вплив різних організаційних форм комунальних установ на формування та використання ресурсів місцевих органів влади.

Крім комерційних і некомерційних, комунальні підприємства можуть бути унітарними та корпоративними. При цьому для комунальних унітарних підприємств у назві обов'язково мають бути слова «комунальне підприємство» та вказівка на орган місцевого самоврядування, до сфери управління якого входить це підприємство [ст. 63, ст. 78 ГКУ]. Це певним чином спрощує виявлення таких підприємств серед усієї сукупності СГД, що зареєстровані в Україні, проте визначити, скільки саме підприємств «з істотною часткою комунальної власності» є серед 15 тис. АТ та 532 тис. ТОВ наявна у відкритому доступі державна статистика не дає можливості.

Звернімо також увагу на ще один аспект: у побуті та при оцінці діяльності органів місцевого самоврядування під комунальним підприємством часто розуміють підприємства, які надають лише комунальні послуги (тобто тепло-, водопостачання, вивезення побутових відходів тощо) [17]. Це не дивно, оскільки підприємства ЖКГ є найбільш чисельною групою комунальних підприємств, до складу якої, згідно з КВЕД України [18], входять цілі галузі та підгалузі економіки, зокрема: секція D «Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря» (КВЕД 35, 35.3), секція E «Водопостачання; каналізація, поводження з відходами» (КВЕД 36, 37, 38), секція N «Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування»

(КВЕД 81 (81.1, 81.21, 81.22, 81.29, 81.3). Проте, поперше, комунальні підприємства у сфері надання ЖКП населенню є не єдиною формою комунальних підприємств, хоча досить часто науковці, досліджуючи підприємства комунальної власності, ототожнюють їх саме із підприємствами ЖКГ або комунальним сектором економіки в цілому. Це вносить викривлення в результати їх аналізу. По-друге, не всі із підприємств сфери ЖКГ є унітарними комунальними підприємствами: вони можуть перебувати у державній, комунальній або приватній власності. Наприклад, підприємства водопостачання та водовідведення м. Києва є приватним (приватне АТ «Акціонерна компанія «Київводоканал»), а міст Запоріжжя, Львову, Харкова – комунальними унітарними підприємствами (відповідно КП «Водоканал», КП «Львівводоканал», КП «Харківводоканал»). Більшість обленерго є акціонерними товариствами, зокрема АК «Харківобленерго», ВАТ «Тернопільобленерго», ВАТ «Запоріжжяобленерго», ВАТ «Одесаобленерго», ПАТ «Вінницяобленерго» та ін. На відміну від обленерго, теплоенерго перебувають в основному в комунальній власності або у формі товариств з обмеженою відповідальністю, зокрема ТОВ «Краматорськтеплоенерго», ТОВ «Сумитеплоенерго», ТОВ «Рівнетеплоенерго». При цьому всі вони відносяться до підприємств у сфері ЖКГ. Ця особливість суттєво ускладнює аналіз фінансових показників саме комунальних підприємств і виділення їх серед підприємств сфери ЖКГ, проте має бути врахована для повноти аналізу. На рівні ж окремих областей та територіальних громад такий аналіз зробити простіше.

У контексті цього дослідження аналіз здійснено по унітарних комунальних підприємствах в цілому, незалежно від видів послуг, що вони надають, та комунальних організаціях та установах, тобто тих СГД, які перебувають у власності територіальних громад або на фінансуванні останніх.

Оцінюючи роль комунальних підприємств в Україні, спершу доцільно проаналізувати зміни в їх кількості та структурі. Офіційні дані свідчать, що кількість комунальних підприємств в Україні незначна і має тенденцію до скорочення (табл. 1). Це, серед іншого, пов'язано із змінами в підходах до обліку підприємств

в Державній Казначейській Службі України у зв'язку з тимчасовою анексією Криму та конфліктом на сході України. Проте, аналізуючи зміну кількості комунальних підприємств по м. Києву, дійсно прослідковується тенденція до реального їх скорочення з 778 одиниць станом на 01.01.2013 року до 368 одиниць станом на 01.01.2018 року (або більше ніж у 2 рази за 5 років) [19]. В цілому станом на 01.01.2018 року в Україні функціонує 11,6 тис. комунальних підприємств та 61,7 тис. комунальних організацій та установ, що, відповідно, становить 0,9 % та 5 % всіх суб'єктів господарювання, зареєстрованих по Україні в цілому.

Таблиця 1

Кількість юридичних осіб комунальної форми власності в Україні у 2012–2017 роках, од.

№ з/п	Організаційно-правова форма господарювання	01.01.13	01.01.14	01.01.15	01.01.16	01.01.17	01.01.18	
	Усього юридичних осіб, тис. од.	1341,7	1372,1	1331,2	1121,3	1185,1	1235,02	
	у тому числі							
1	комунальне підприємство	тис. од.	15,21	14,97	13,78	11,44	11,67	11,64
		у % до загальної кількості юридичних осіб	1,13%	1,09%	1,03%	1,02%	0,99%	0,94%
2	органи влади, організації (установи, заклади), тис. од., з них	115,04	114,02	109,55	102,22	101,23	99,03	
2.1	державна організація (установа, заклад)	16,48	14,94	13,74	12,63	11,32	10,71	
2.2	комунальна організація (установа, заклад)	тис. одиниць	66,38	67,02	64,98	61,94	62,17	61,78
		у % до кількості органів влади, організацій	57,7%	58,8%	59,3%	60,6%	61,4%	62,4%
		у % до загальної кількості юридичних осіб	4,90%	4,90%	4,90%	5,50%	5,20%	5,00%

Примітка: систематизовано та розраховано автором за даними Державного комітету статистики України. У 2014–2018 роках дані наведено без урахування тимчасово окупованої території АРК і м. Севастополя.

Серед загальної кількості комунальних підприємств можна виділити такі, які відносяться до категорії великих платників податків. Так, у період з 2013 по 2018 роки в Україні функціонувало 67 комунальних підприємств, які хоча б один раз в зазначеному періоді були включені до Реєстру великих платників податків (далі – Реєстр ВПП). Проте серед цих 67 комунальних підприємств шість можна вважати дійсно великими платниками, оскільки вони 5 років (із аналізованих 6) були включені до цього Реєстру, а отже, відповідали визначеним законодавчо критеріям. Серед них: КП «Водоканал» (м. Запоріжжя), КП «Львівводоканал» (м. Львів), КП «Харківводоканал» (м. Харків), КП «Маріупольське виробниче управління водопровідно-каналізаційного господарства (м. Маріуполь), КП «Харківські теплові мережі» (м. Харків), КП з питань будівництва житлових будинків «Житлоінвестбуд-УКБ» (м. Київ). Ще 7 комунальних підприємств за 6 аналізованих років було включено до реєстру 4 рази, та 9 комунальних підприємств – три рази. Основним видом діяльності таких КП ВПП є:

- ✦ «забір, очищення та постачання води» (6 із 22 КП);
- ✦ «постачання пари, гарячої води та кондиціонованого повітря» (7 КП);

- ✦ «послуги водопостачання та водовідведення» (2 КП);
- ✦ «надання послуг з перевезення пасажирів» (2 КП).

Цікавим є факт, що із 67 КП, включених до Реєстру ВПП у 2013–2018 роках, 42 функціонують у сфері водопостачання та водовідведення, тепломереж, але серед них немає жодного, яке б надавало послуги з постачання електроенергії чи газу споживачам (оскільки більшість із них сьогодні не є в комунальній власності).

Комунальні підприємства, попри свою збитковість, певним чином сприяють зайнятості в регіоні. Так, посилаючись на статистичні дані, Гончаренко М. В. зазначає, що в 2012 році в комунальному секторі економіки України працювало майже 6,3% зайнятого населення України [4], проте рівень його рентабельності низький (мінус 1,4 %). При цьому загальний фінансовий результат комунального сектора до оподаткування погіршився з 2000 по 2012 роки в 5,3 рази [4, с. 206]. Слід звернути увагу, що ці показники, наведені Гончаренко М. В. по комунальному сектору економіки, а не лише по комунальним унітарним підприємствам, які є складовою цього

сектора, тому вони не повною мірою характеризують ситуацію на рівні комунальних підприємств. Проте постійна збитковість комунального сектора може свідчити про утриманські наміри менеджменту таких підприємств, які не зацікавлені в прибутковій діяльності, а задовольняються постійними бюджетними дотаціями.

Щодо діяльності унітарних комунальних підприємств, то офіційні дані Державного комітету статисти-

ки України також свідчать про зростання збитковості (рис. 2).

Так, негативний фінансовий результат з 2007 по 2016 роки зріс в 4,4 разу, проте частка комунальних підприємств, які декларують збитки, має тенденцію до незначного скорочення у 2015–2016 рр. (рис. 3), що може бути зумовлено зміною кількості підприємств в офіційній статистиці у цьому періоді.

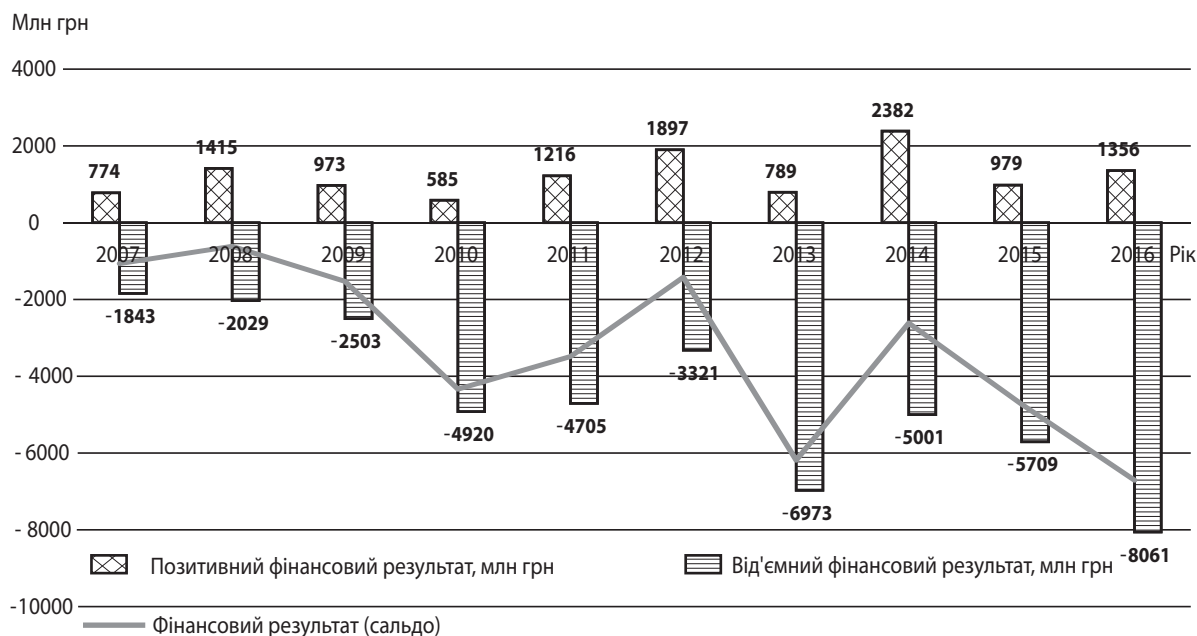

Рис. 2. Динаміка показників фінансового результату унітарних комунальних підприємств по Україні в цілому у 2007–2016 рр., млн грн

Джерело: складено за даними Державного комітету статистику України.

За 2014–2016 рр. дані без урахування тимчасово окупованої території АРК та частини зони проведення АТО. За 2017 р. офіційні дані будуть оприлюднені лише в жовтні 2018 р.

Рис. 3. Динаміка кількості комунальних унітарних підприємств, які задекларували збиток і прибуток, по Україні в цілому у 2007–2016 рр.

Джерело: складено за даними Державного комітету статистику України.

За 2014–2016 рр. дані без урахування тимчасово окупованої території АРК та частини зони проведення АТО. За 2017 р. офіційні дані будуть оприлюднені лише в жовтні 2018 р.

В цілому з 2007 по 2016 роки кількість комунальних унітарних підприємств в Україні скоротилась в 1,6 разу (з 10009 КП у 2007 році до 6413 КП у 2016 році), а кількість найманих працівників на цих підприємствах – у 1,5 разу (з 534 тис. осіб у 2007 році до 352,4 тис. осіб у 2016 році). При цьому сума поточних і капітальних трансфертів підприємствам (установам, організаціям), що виплачуються із місцевих бюджетів з 2007 по 2017 роки зросла майже у 6 разів (табл. 2).

У 2017 році майже 12 % видатків місцевих бюджетів спрямовувалось на фінансування (трансферти) відповідних підприємств, що еквівалентно майже 7 % поточних та 42 % капітальних видатків місцевих бюджетів.

Більше того, середня сума трансфертів у розрахунку на 1 комунальне підприємство з місцевих бюджетів в аналізованому періоді зросла більше ніж у 4 рази (з 1,21 млн грн у 2007 році до 4,73 млн грн у 2016 році). Ці темпи перевищують темпи зростання номінальних видатків місцевих бюджетів в аналогічному періоді (3,3 разу), що свідчить про тенденції до зростання навантаження на місцеві бюджети в частині фінансування комунальних підприємств. Саме тому оцінка причин збитковості або низької рентабельності більшості комунальних підприємств та ефективності менеджменту їх ресурсами й обґрунтованості тарифів є надзвичайно важливими та потребують окремого дослідження.

Таблиця 2

Видатки місцевих бюджетів за економічною класифікацією видатків бюджету у 2007–2008 та 2013–2017 роках, млрд грн

Показники	2007	2008	2013	2014	2015	2016	2017
Усього видатки місцевих бюджетів	104,9	139,0	219,8	225,6	280,1	350,5	496,1
Поточні видатки	82,4	113,1	205,6	211,7	247,9	297,9	421,8
у т.ч. субсидії та поточні трансферти підприємствам (установам, організаціям)	5,3	9,6	10,1	19,9	15,5	15,4	30,2
Капітальні видатки	22,5	25,9	14,2	13,9	32,2	52,7	74,3
у т.ч. капітальні трансферти підприємствам (установам, організаціям)	6,8	6,8	4,2	3,8	7,7	14,9	30,9
Видатки з місцевих бюджетів підприємствам (установам, організаціям)	12,1	16,4	14,3	23,7	23,2	30,3	61,1
Частка поточних та капітальних трансфертів підприємствам у сукупних видатках місцевих бюджетів	12%	12%	7%	11%	8%	9%	12%
Частка субсидій і поточних трансфертів підприємствам у поточних видатках місцевих бюджетів	6%	8%	5%	9%	6%	5%	7%
Частка субсидій і капітальних трансфертів підприємствам у капітальних видатках місцевих бюджетів	30%	26%	29%	27%	24%	28%	42%
Кількість комунальних підприємств, од.	10009	9371	7910	6563	6758	6413	н/д
Середня сума видатків місцевих бюджетів комунальним підприємствам на 1 комунальне підприємство, млн грн/од.	1,21	1,74	1,81	3,62	3,42	4,73	н/д

Джерело: складено за даними Державної казначейської служби України та Державної служби статистики України.

Зважаючи на досить високу частку видатків місцевих бюджетів на покриття витрат комунальних підприємств, варто оцінити фіскальні ефекти таких підприємств, тобто яку частку доходів місцевих бюджетів складають надходження від комунальних підприємств. При цьому до оцінки ролі комунальних підприємств у формуванні ресурсів територіальних громад варто підходити комплексно. Аналізувати слід не лише прямі фіскальні ефекти від їх функціонування, а і їх непрямий вплив на формування доходів бюджету, внесок у досягнення соціальних та екологічних цілей, а також оцінювати ефективність менеджменту ресурсами таких підприємств, які були отримані в управління від територіальних громад. Якщо ж вузько підходити до цього питання, зосереджуючись лише на ролі комунальних підприємств в наповненні місцевих бюджетів, то у 2016 році до місцевих бюджетів від них надійшло лише 0,9 %

сукупних доходів (без урахування міжбюджетних трансфертів) (або 1,17 млрд грн). Для порівняння: у 2008 році цей показник становив 2,4 % (або 1,31 млрд грн) [19]. У тому числі надходження від податку на прибуток комунальних підприємств скоротились з 458 млн грн у 2008 році до 320 млн грн у 2017 році (рис. 4). За умови вирахування впливу інфляційного чинника скорочення сум надходжень буде ще істотнішим. Отже, прямі фіскальні ефекти для місцевих бюджетів від комунальних підприємств практично відсутні.

Аналіз у розрізі рівнів бюджетів (обласні, районні, міські, бюджети об'єднаних територіальних громад) свідчить, що фіскальна роль податку на прибуток комунальних підприємств є мізерною та рідко коли перевищувала 1 % податкових надходжень місцевих бюджетів відповідного рівня (табл. 3).

Рис. 4. Динаміка надходжень податку на прибуток підприємств і фінансових установ комунальної власності в Україні у 2008–2017 роках

Джерело: розраховано та побудовано автором за даними ДКСУ.

Таблиця 3

Частка податку на прибуток підприємств комунальної власності у податкових надходженнях місцевих бюджетів у 2008–2017 рр.

Рік	Надходження податку на прибуток комунальних підприємств							
	Разом до місцевих бюджетів	у тому числі за видами бюджетів						
		бюджет АРК, обласні, міські (м. Києва та Севастополя) бюджети	міст республіканського, обласного значення	районні	міст районного значення	селищні	сільські	ОТГ
1	4	5	6	7	8	9	10	11
2008	0,68%	0,63%	0,81%	0,25%	0,91%	0,69%	0,25%	-
2009	0,81%	0,57%	1,21%	0,22%	0,79%	0,45%	0,13%	-
2010	0,58%	0,44%	0,79%	0,22%	0,77%	0,39%	0,12%	-
2011	0,61%	0,67%	0,67%	0,27%	0,82%	0,60%	0,20%	-
2012	0,52%	0,49%	0,68%	0,22%	0,42%	0,34%	0,16%	-
2013	0,74%	0,64%	1,14%	0,14%	0,44%	0,14%	0,04%	-
2014	0,30%	0,32%	0,37%	0,11%	0,32%	0,18%	0,05%	-
2015	0,60%	0,32%	1,09%	0,10%	0,63%	0,20%	0,04%	-
2016	0,16%	0,19%	0,20%	0,06%	0,16%	0,13%	0,03%	0,03%
2017	0,16%	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д

Джерело: розраховано автором за даними ДКСУ.

Більше того, розподіл надходжень цього податку між рівнями бюджетів є нерівномірним, прослідковується чітка концентрація його надходжень на рівні бюджетів міст республіканського та обласного значення (в середньому 50–60 % загальної суми сплаченого податку у 2008–2017 роках) та бюджетів АРК, обласних бюджетів та м. Києва і Севастополя (в середньому 30–35 %). Причинами цього є те, що комунальні підприємства, які є комерційними, а отже, можуть отримати

прибуток та, відповідно, сплатити податок на прибуток комунальних підприємств, перебувають в основному в обласному підпорядкуванні. Там же утворюються робочі місця, та сплачується податок на доходи фізичних осіб. Сільські ж, селищні бюджети, а також бюджети міст районного значення, які з 2015 року об'єднуються у ОТГ, у сукупності отримують не більше 5–6 % податку на прибуток комунальних підприємств, сплаченого по Україні в цілому. Це ще раз підтверджує низьку фіскаль-

ну роль комунальних підприємств для місцевих бюджетів в Україні, проте високу питому вагу в їх видатковій частині, що впливає на фінансову спроможність територіальних громад. При цьому одна із основних функцій комунальних підприємств – задоволення життєвих потреб громади в товарах (роботах, послугах), собівартість яких перевищує економічні можливості більшості її членів – не виконується. Це, в першу чергу, стосується підприємств громадського транспорту та сфери ЖКГ. Сьогодні більша частина підприємств цих сфер перебуває в приватній власності, але постійне зростання тарифів не позначається на якості послуг, що ними надаються. При цьому з бюджетів і далі виділяються значні кошти на покриття збитків чи компенсації. Комунальні ж підприємства через неефективне та непрозоре управління не можуть створювати достойної конкуренції приватним. В кінцевому підсумку втрачає територіальна громада та її мешканці. Саме тому окрему увагу варто приділити тарифній політиці комунальних підприємств, встановивши реальні ефекти від надання певних видів послуг саме комунальними підприємствами.

ВИСНОВКИ

Розглянуті у цій статті проблеми окреслюють складність комунальних підприємств як об'єкта аналізу як в частині оцінки показників їх діяльності, так і ефектів для місцевих бюджетів. В Україні, на відміну від більшості розвинених країн, в яких доходи від операцій із муніципальною власністю є вагомим фінансовою базою місцевих бюджетів, простежується чітка тенденція до зростання навантаження на місцеві бюджети в частині фінансування комунальних підприємств при практично відсутніх прямих фіскальних ефектах. Особливо гострою ця проблема є на рівні базових бюджетів і новостворених ОТГ. Це вимагає детального аналізу причин низької рентабельності кожного підприємства окремо. При цьому особлива увага має звертатись на якість та ефективність менеджменту, розмір витрат на оплату праці керівників таких підприємств, обґрунтованість тарифів і відповідність їх рівню якості надаваних послуг. При цьому неможливо розробити універсальні пропозиції щодо покращення менеджменту всіх без винятку комунальних підприємств, оскільки причини їх збитковості та якості управління у кожного підприємства є різною. Проте можна окреслити базові принципи, що мають лягти в основу функціонування комунальних підприємств і їх менеджерів, серед яких принципи прозорості, підзвітності, підконтрольності та націленості на надання якісних послуг населенню. Всі ці питання потребують окремого дослідження, що окреслює коло наших подальших наукових пошуків. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Галенко С. М.** Управління комунальними підприємствами: проблеми та шляхи їх вирішення. *Економіка та держава*. 2011. № 7. С. 96–143.
2. **Маркевич І. Б.** Поняття та ознаки комунальних юридичних осіб публічного права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Вип. 35. Ч. 1, Т. 1. С. 160–165.

3. **Мельник О. В.** Фінансова звітність комунальних підприємств, її основні складові. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 7. Ч. 5. С. 141–145.

4. **Гончаренко М. В.** Підприємства комунальної форми власності в системі фінансового забезпечення сталого розвитку територій. *Теорія та практика державного управління*. 2014. Вип. 4 (47). С. 204–210.

5. **Стегней М. І., Лінтур І. В.** Роль доходів від об'єктів комунальної власності у формуванні фінансових ресурсів адміністративно-територіальних одиниць. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2016. Вип. 3 (03). С. 140–143.

6. **Шубенко І. А.** Децентралізація – перші кроки розвитку та старі проблеми. *Бізнес Інформ*. 2017. № 7. С. 85–90.

7. **Апостолюк О. З.** Модернізація інституційного забезпечення управління житлово-комунальним господарством в контексті децентралізації влади. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2015. № 8 (65). С. 209–215.

8. **Бубенко П. Т., Димченко О. В., Кашпур А. Д.** Управління системою модернізацією та розвитком житлово-комунальних підприємств: монографія. Харків: ХНУМГ. 2014. С. 215–233.

9. **Кіндзюр О. С.** Регулювання інвестиційного розвитку житлово-комунальної сфери України: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03. Львів, 2017. 21 с.

10. **Лук'янов В. І.** Аналіз сучасного стану та тенденцій розвитку житлово-комунального господарства регіонів України. *Проблеми Економіки*. 2017. № 4. С. 206–211.

11. **Буряченко А. Є.** Реформування комунального господарства міста // *Фінансові механізми забезпечення розвитку економіки України в сучасних умовах*: зб. тез Всеукр. наук.-практ. конф. Київ: Аграр Медіа Груп, 2016. С. 241.

12. **Буряченко А. Є.** Фінансовий потенціал регіонального розвитку: монографія. Київ: КНЕУ. 2013. 342 с.

13. **Амосов О. Ю., Гавкалова Н. Л.** Проблеми поліпшення стану житлово-комунального господарства в регіонах. *Проблеми Економіки*. 2010. № 3. С. 61–62.

14. **Жван В. В.** Концепція розвитку конкуренції в житлово-комунальній сфері. *Бізнес Інформ*. 2011. № 10. С. 50–52.

15. Закон України «Про співробітництво територіальних громад» від 17.06.2014 № 1508-VII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1508-18/paran178#n178>

16. Про затвердження Методики визначення частки державного сектору у складі економіки: наказ МЕРТ від 20.12.2012 № 1466. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0110-13>

17. Пінчук С. Управління комунальними підприємствами по-новому, або що таке наглядові ради і навіщо вони потрібні. URL: <http://nikorupciji.org/2017/07/27/upravlinnyakomunalnymu-pidprijemstvamy-po-novomu-abo-scho-take-nahlyadovi-rady-i-navischo-vony-potribni/>

18. Національний класифікатор України: класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010 // Державний комітет України з питань технічного регулювання та споживчої політики. URL: <http://evrovektor.com/kved/2010/>

19. Головне управління статистики у м. Києві: офіц. сайт. URL: <http://www.kiev.ukrstat.gov.ua/p.php?c=950%20&lang=1>

Науковий керівник – Буряченко А. Є.,
доктор економічних наук, професор кафедри фінансів
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

REFERENCES

Amosov, O. Yu., and Havkalova, N. L. "Problemy polipshennia stanu zhytlovo-komunalnoho hospodarstva v rehionakh" [Problems of improvement of housing and communal services in the regions]. *Problemy Ekonomiky*, no. 3 (2010): 61-62.

Apostoliuk, O. Z. "Modernizatsiia instytutsiinoho zabezpechennia upravlinnia zhytlovo-komunalnym hospodarstvom v konteksti detsentralizatsii vlady" [Modernization of institutional provision of housing and communal services management in the context of decentralization of power]. *Visnyk Sumskoho natsionalnoho aharnoho universytetu. Seriia : Ekonomika i menezhment*, no. 8 (65) (2015): 209-215.

Bubenko, P. T., Dymchenko, O. V., and Kashpur, A. D. *Upravlinnia systemnoi modernizatsiiei ta rozvytkom zhytlovo-komunalnykh pidpriemstv* [Management of system modernization and development of housing and communal enterprises]. Kharkiv: KhNUMH, 2014.

Buriachenko, A. Ye. "Reformuvannia komunalnoho hospodarstva mista" [Reforming the municipal economy of the city]. *Finansovi mekhanizmy zabezpechennia rozvytku ekonomiky Ukrainy v suchasnykh umovakh*. Kyiv: Ahrar Media Hrup, 2016.

Buriachenko, A. Ye. *Finansovi potentsial rehionalnoho rozvytku* [Financial potential of regional development]. Kyiv: KNEU, 2013.

Halenko, S. M. "Upravlinnia komunalnymy pidpriemstvamy: problemy ta shliakhy yikh vyrishennia" [Management of utilities: problems and ways to solve them]. *Ekonomika ta derzhava*, no. 7 (2011): 96-143.

Holovne upravlinnia statystyky u m. Kyievi : ofits. sait. <http://www.kiev.ukrstat.gov.ua/p.php3?c=950%20&lang=1>

Honcharenko, M. V. "Pidpriemstva komunalnoi formy vlasnosti v systemi finansovoho zabezpechennia staloho rozvytku terytorii" [Enterprises of communal ownership in the system of financial provision of sustainable development of territories]. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia*, no. 4 (47) (2014): 204-210.

Kindziur, O. S. "Rehuliuвання інвестиційного розвитку житлово-комунальної сфери України" [Regulation of investment development of housing and communal sphere of Ukraine]: *avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk : 08.00. 03*, 2017.

[Legal Act of Ukraine] (2012). <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0110-13>

[Legal Act of Ukraine] (2014). <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1508-18/paran178#n178>

Lukianov, V. I. "Analiz suchasnoho stanu ta tendentsii rozvytku zhytlovo-komunalnoho hospodarstva rehioniv Ukrainy" [An analysis of the current state and trends of housing and communal services in the regions of Ukraine]. *Problemy Ekonomiky*, no. 4 (2017): 206-211.

Markevych, I. B. "Poniattia ta oznaky komunalnykh iurydychnykh osib publichnoho prava" [Concepts and features of communal legal entities of public law]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu part 1*, vol. 1, no. 35 (2015): 160-165.

Melnyk, O. V. "Finansova zvitnist komunalnykh pidpriemstv, yii osnovni skladovi" [Financial reporting of utilities, its main components]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu vol. 5*, no. 7 (2014): 141-145.

"Natsionalnyi klasyfikator Ukrainy: klasyfikatsiia vydiv ekonomichnoi diialnosti DK 009:2010" [National Classifier of Ukraine: Classification of Types of Economic Activity DK 009: 2010]. Derzhavnyi komitet Ukrainy z pytan tekhnichnoho rehuliuвання ta spozhyvchoi polityky. <http://evrovektor.com/kved/2010/>

Pinchuk, S. "Upravlinnia komunalnymy pidpriemstvamy ponovomu, abo shcho take nahlyadovi rady i navishcho vony potribni" [Managing utilities in a new way, or what are the supervisory boards and why they are needed]. <http://nikorupciji.org/2017/07/27/upravlinnya-komunalnymy-pidpriemstvamy-po-novomu-abo-scho-take-nahlyadovi-rady-i-navishcho-vony-potribni/>

Shubenko, I. A. "Detsentralizatsiia - pershi kroky rozvytku ta stari problemy" [Decentralization is the first steps of development and old problems]. *Biznes Inform*, no. 7 (2017): 85-90.

Stehnei, M. I., and Lintur, I. V. "Rol dokhodiv vid ob'ektiv komunalnoi vlasnosti u formuvanni finansovykh resursiv administratyvno-terytorialnykh odynyt" [The role of revenues from communal property objects in the formation of financial resources of administrative and territorial units]. *Ekonomichnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii*, no. 3 (03) (2016): 140-143.

Zhvan, V. V. "Kontseptsii rozvytku konkurentsii v zhytlovo-komunalnii sferi" [Concept of development of competition in the housing and communal sphere]. *Biznes Inform*, no. 10 (2011): 50-52.